

परुच्छेपो दैवोदासिः। इन्द्रः। अत्यष्टिः, १० त्रिष्टुप्।

एन्द्र याह्युप नः परावतो नायमच्छा विदथानीव सत्पतिरस्तं राजैव सत्पतिः। हवामहे त्वा वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा। पुत्रासो न पितरं वाजसातये मंहिष्ठं वाजसातये ॥ १.१३०.०१

अस्तम्- स्वसदनम्। राजेव- नृप इव। अयं न- एषोन्निरिव। विदथानि- अस्मद्ब्रह्माणि। अच्छा- अभिलक्ष्य। सत्पतिः- सत्पालकः सन्। इन्द्र- परमेश्वर। परावतः- परस्माद्देशात् परमव्योमतः। नः- अस्माकम्। उप- समीपम्। आ याहि- आगच्छ। वाजसातये- अन्नसमर्पणाय। पुत्रासः- पुत्राः। मंहिष्ठम्- महात्मानम्। पितरं न- जनकमिव। सचा- सङ्गता वयम्। सुते- रसे निष्पन्ने तदनुभवार्थम्। प्रयस्वन्तः- रसयुक्ताः। वयम्। त्वा- भवन्तम्। हवामहे- आह्वयामः ॥१॥

पिबा सोममिन्द्र सुवानमद्रिभिः कोशेन सिक्तमवतं न वंसगस्तातृषाणो न वंसगः। मदाय हर्यताय ते तुविष्टमाय धायसे। आ त्वा यच्छन्तु हरितो न सूर्यमहा विश्वेव सूर्यम् ॥

१.१३०.०२

अद्रिभिः- जडप्रतीकग्रावभिः। सुवानम्- निष्पादितम्। कोशेन- पात्रोपलक्षितोपलब्धिस्थानेन। सिक्तम्- शोधितम्। अवतम्- हृत्कूपस्थम्। सोमम्- रसम्। तातृषाणः- तृष्णायुक्तः। वंसगः- वननीयगतिगौरः। न- इव। इन्द्र- बलाधिदैवत। पिब- अनुभव। विश्वा अहा- सर्वाण्यहानि। सूर्य- सवितारम्। इव। हरितः- आकर्षणशक्तिभूताः प्राणविशेषा अश्वाः। त्वा- भवन्तम्। मदाय- तृप्तये। हर्यताय- शोभनगतये। कान्तये च। हर्य गतिकान्त्योः। ते- तव। तुविष्टमाय- प्रभूताय। धायसे- पानोपलक्षितरसानुभवाय। धेत् पाने। आ यच्छन्तु- गमयन्तु ॥२॥

अविन्ददिवो निहितं गुहा निधिं वेर्न गर्भं परिवीतमश्मन्यन्ते अन्तरश्मनि। व्रजं वज्री
गवामिव सिषासन्नङ्गिरस्तमः। अपावृणोदिष इन्द्रः परीवृता द्वार इषः परीवृताः ॥ १.१३०.०३

अनन्ते- अखण्डे। अश्मनि- अश्मोपलक्षितस्थैर्ये। सत्तामात्रसत्यस्य स्थैर्ये। अन्तः। अश्मा
स्थैर्यम्। क्वचिज्जडस्थैर्यम्। क्वचित् सत्तामात्रस्थैर्यम्। अत्र प्रकरणार्थः सत्तामात्रस्य स्थैर्यमिति
अनन्तेतिविशेषणप्रयोगात्। वेर्न गर्भ- पक्षिगर्भमिव। परिवीतम्- परितः आवृतम्। तथा। दिवः-
चिदाकाशस्य। गुहा- रहस्यस्थाने। निहितं। निधिम्- चिद्रसनिधिम्। अविन्दत्- लेभे।
अङ्गिरस्तमः- अतिशयेन अङ्गनशीलः। वज्री- वज्रपाणिः। इन्द्रः- ईशानशीलः। गवां व्रजमिव-
धेनूनां समूहमिव स्थितं चिद्रश्मिसमूहम्। सिषासन्- संभक्तुमिच्छन्। इषः- जिज्ञासायै। परीवृताः-
बद्धानि। द्वाराः- स्वर्गकपाटानि। अपावृणोत्- उद्धाटितवान् ॥३॥

दादृहाणो वज्रमिन्द्रो गभस्त्योः क्षद्वेव तिग्ममसनाय सं श्यदहिहत्याय सं श्यत्।
संविद्यान ओजसा शवोभिरिन्द्र मज्मना। तष्टेव वृक्षं वनिनो नि वृश्चसि परश्वेव नि वृश्चसि ॥

१.१३०.०४

इन्द्रः- इन्द्रियवशीकर्ता। गभस्त्योः- बाह्वोः। गभस्तिशब्दो बाहुनामसु पठितः। वज्रम्- स्वायुधम्।
दादृहाणः- गृह्णन् वर्धयन्। दृह दृहि वृद्धौ। असनाय- क्षेपणाय। क्षद्वेव- उदकमिव।
उदकोपलक्षितजीवाधारशक्तिं यथा तथा। तिग्मम्- तीक्ष्णं वज्रं स्वशक्तिभूतम्। अहिहत्याय-
अह्युपलक्षिताप्रज्ञास्थानस्थितदुःसंस्कारनाशनाय। सम्- सम्यक्। श्यत्- तनूकरोति। शो
तनूकरणे। इन्द्र- परमेश्वर। मज्मना- शुद्धीकरणेन। शवोभिः- शक्तिभिः। ओजसा- बलेन।
संविद्यानः- संयुक्तः सन्। वनिनः- वनसंबन्धिनः। वृक्षम्- तरुम्। परश्वेव- परशुना। तष्टेव-

शिल्पी यथा शिल्पनिर्माणाय वृश्चति तथा । वृश्चसि- वृत्रादिदुःसंस्कारं चित्तस्थं वृश्चसि । यथा वृक्षात्सुन्दरं शिल्पं निर्मातुं शिल्पी वृश्चति तथा सत्संस्कारं निर्मातुं दुःसंस्कारं वृश्चतीति भावः ॥४॥

त्वं वृथा नद्य इन्द्र सतर्वेऽच्छा समुद्रमसृजो रथाँ इव वाजयतो रथाँ इव । इत ऊतीरयुञ्जत समानमर्थमक्षितम् । धेनूरिव मनवे विश्वदोहसो जनाय विश्वदोहसः ॥ १.१३०.०५

वाजयतः- सम्पदमिच्छतः । रथान् इव । नद्यः- नद्युपलक्षितमूलशक्तिप्रवाहान् । सतर्वे- सरणाय । समुद्रम्- हृत्समुद्रम् । समुद्रो वेदे सर्वेषां भावनानामाधारभूतं हृदयम् । अन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषीति श्रुतेः । अच्छा- अभिलक्ष्य । वृथा- अनायासेन । इन्द्र- परमेश्वर । असृजः- ससर्जित् । इतः- अस्मिन् देवयजनदेशे । अस्मत्सदने । अक्षितम्- अक्षीणम् । समानमर्थ- एकलक्ष्यं प्रति । ऊतीः- गमनवत्य मूलशक्तिप्रवाहभूतापः । अयुञ्जत- योजितवत्यः । मनवे जनाय- विवेकिसमूहाय । धेनूरिव- धेनूपलक्षितचिद्रश्मयो यथा । विश्वदोहसः- सर्वविद्यादोग्रयो भवन्ति तथा अस्मान् प्रति योजितवत्यः ॥५॥

इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो रथं न धीरः स्वपा अतक्षिषुः सुम्नाय त्वामतक्षिषुः । शुम्भन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनम् । अत्यमिव शवसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ॥

१.१३०.०६

वसूयन्तः- सम्पत्कामाः । आयवः- जीवाः । इमाम्- एतं । ते- तव । वाचम्- मन्त्रम् । धीरः- समर्थः । स्वपाः- कर्मकुशलः शिल्पी । रथं न- यानमिव । सुम्नाय- सुखाय । अतक्षिषुः- तनूकृतवन्तः । तक्ष तनूकरणे । विप्र- मेधाविन् । वाजेषु- युद्धेषु । जेन्यं यथा- जेतारं वीरमिव स्थितम् । वाजिनम्- शोभनगतिमन्तम् । अत्यमिव- अश्वमिव स्थितम् । शवसे- बलाय । विश्वा धनानि सातये- सर्वसंपलब्धये । शुम्भन्तः- त्वां दीपयन्तः सन्ति ॥६॥

भिनत्पुरो नवतिमिन्द्र पूरवे दिवोदासाय महि दाशुषे नृतो वज्रेण दाशुषे नृतो। अतिथिग्वाय
शम्बरं गिरेरुग्रो अवाभरत्। महो धनानि दयमान ओजसा विश्वा धनान्योजसा ॥ १.१३०.०७

इन्द्र- ईश। नृतो- नर्तनशील। वज्रेण- स्वायुधोपलक्षितस्वशक्त्या। पूरवे- पूर्तिकामाय।
दिवोदासाय- दिव्यभावनां परिचरते। दाशुषे- दायकाय। महि- महात्मन उपासकाय। नवतिं पुरः-
प्रभूतं बन्धनम्। भिनत्- बिभेदिथ। ओजसा- बलेन। विश्वा- सर्वाणि। महः- महान्ति। धनानि।
दयमानः- दास्यन्। उग्रः- उद्गूर्णः। अतिथिग्वाय- अतिथिपूजकाय मनुष्ययज्ञपरायोपासकाय।
गिरेः शम्बरम्- मेघपर्वतोपलक्षितजडात्। जीवनोदकम्। अवाभरत्- आजहार ॥७॥

इन्द्रः समत्सु यजमानमार्यं प्रावद्विश्वेषु शतमूतिराजिषु स्वर्मीँहेष्वाजिषु। मनवे
शासदव्रतान्त्वचं कृष्णामरन्धयत्। दक्षन्न विश्वं ततृषाणमोषति न्यर्शसानमोषति॥

१.१३०.०८

शतमूतिः- प्रभूतरक्षाशक्तिसंपन्नः। इन्द्रः- परमेश्वरः। समत्सु- युद्धेषु। यजमानम्- उपासकं दायकं
सङ्गतिकरम्। प्रावत्- ररक्ष। विश्वेषु- सर्वेषु। स्वर्मीँहेषु- अध्यात्मानन्दलक्ष्येषु। आजिषु-
आत्मावरणशक्तिभिर्जनितयुद्धेषु। मनवे- ज्ञानार्थमवबोधार्थम्। अव्रतान्- प्रकृतिनियतिविरोधिनः।
शासत्- प्रकृतिनियत्यनुस्यूतजीवनायानुशशास। कृष्णां त्वचम्- अन्धकारमज्ञानम्। अरन्धयत्-
विनाशितवान्। रध हिंसायाम्। विश्वम्- सर्वम्। ततृषाणम्- तीव्रविषयतृष्णामयं संस्कारम्।
धक्षत्- दहति। अर्शसानम्- हिंसारुचिम्। नि- नितराम्। ओषति- दहति ॥८॥

सूरश्चक्रं प्र वृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुषायतीशान आ मुषायति। उशना
यत्परावतोऽजगन्नूतये कवे। सुम्नानि विश्वा मनुषेव तुर्वणिरहा विश्वेव तुर्वणिः ॥ १.१३०.०९

सूरः- विद्वान् । ओजसा- तेजसा । जातः- आविर्भूतः । चक्रम्- स्वायुधम् । प्र- प्रकर्षेण । वृहत्-
उद्यतं चक्रे । वृह उद्यमने । अरुणः- दीप्तः । ईशानः- इन्द्रः । प्रपित्वे- अस्मत्समीपमागत्य ।
वाचम्- अस्मद्वाचम् । आ मुषायति- आहरति । अस्मान् मौनयुक्तान् करोति । कवे- क्रान्तदर्शिन् ।
ऊतये- अस्मद्रक्षायै । उशनाः- कामयमानः सन् । परावतः- परस्मात् स्थानात् । परमव्योमतः ।
अजगन्- आगतः । विश्वा अहा- सर्वेषु दिनेषु । तुर्वणिः- तूर्णसंभक्ता । मनुषेव- मनुष्य इव । विश्वा
सुम्नानि- सर्वाणि सौख्यानि संभजति ॥९॥

स नो नव्यैर्भिवृषकर्मन्नुक्थैः पुरां दर्तः पायुभिः पाहि शग्मैः ।

दिवोदासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृधीथा अहोभिरिव द्यौः ॥ १.१३०.१०

वृषकर्मन्- वर्षणशील । पुरां दर्तः- बन्धनानां भेदक । सः- तादृशस्त्वम् । नव्येभिः-
अयातयामैरगतरसैस्तारकैर्वा । उक्थैः- मन्त्रैः । शग्मैः- सुखमयैः । पायुभिः- अस्मद्रक्षाशक्तिभिः ।
नः- अस्मान् । पाहि- रक्ष । इन्द्र- परमेश्वर । अहोभिः- दिनैः । द्यौः- व्योम । इव- यथा प्रकाशते
तथा । दिवोदासेभिः- देवसेवकैः । स्तवानः- स्तुतः । वावृधीथाः- प्रवृद्धो भव ॥१०॥